

В.П. Соловійов

Заступник директора Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України, доктор економічних наук, професор

ПРО МІСЦЕ ІННОВАЦІЙ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Розглянуто стан і проблеми розвитку вітчизняної науково-технологічної та інноваційної сфери. Наведені дані свідчать про різке скорочення частки наукових та науково-технічних робіт у валовому внутрішньому продукті, наявність суттєвих недоліків у системі управління наукою. Зазначено, що подолання Україною економічних труднощів залежить від її здатності нейтралізувати негативні аспекти інноваційних зрушень і пристосувати інституційні форми інноваційного підприємництва до свого історичного досвіду і традицій.

***Ключові слова:** гармонійний розвиток потенціалу, управління інноваційною діяльністю, інноваційне підприємництво, залучення інвестицій*

Пропаганда інноваційного шляху розвитку України спирається на, здавалося б, незаперечний авторитет досягнень передових високорозвинутих країн. Єдиний недолік цієї пропагандистської кампанії полягає в тому, що приклади досягнень ніби “насмикані” з досвіду різних країн і часто суперечать один одному. Тому ми маємо гарний “букет” доказів, з якого при всьому бажанні практично неможливо побудувати несуперечливу вітчизняну схему інноваційного розвитку економіки.

Проте в Україні за час її незалежного існування сформувався досить розгалужене законодавче забезпечення інноваційної діяльності. Окремі напрями та складові інноваційної моделі економічного розвитку країни визначено Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України, затвердженою Постановою Верховної Ради України від 13 липня 1999 р. № 916-XIV, та Стратегією економічного та соціального розвитку України “Шляхом європейської інтеграції” на 2004—2015 роки, затвердженою Указом Президента України від 28 квітня 2004 р. № 493/2004.

Після підписання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р., яка набула чинності 1 березня 1998 р., та затвердження Указом Президента України від 11 червня 1998 р. № 615/98

Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу Україна обрала курс на розвиток національної економіки за інноваційною моделлю.

Стан розвитку науково-технологічної та інноваційної сфер неодноразово розглядала Рада національної безпеки і оборони України (РНБОУ). Зокрема, за результатами засідання РНБОУ, яке відбулося 6 квітня 2006 р., Президент України видав Указ від 11 липня 2006 р. № 606/2006 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 квітня 2006 року “Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України”. Одним із завдань, визначених в Указі № 606/2006, було розроблення Концепції розвитку національної інноваційної системи та плану заходів щодо її реалізації. Цю Концепцію схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 680-р від 17 червня 2009 р. Її метою є встановлення основних засад формування та реалізації збалансованої державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Перелічені нормативно-правові акти певною мірою враховують той факт, що основним змістом програм соціально-економічної реконструкції більшості країн Східної і Центральної Європи, що стали на шлях економічної трансформації, є заміна централізованого планування економічного розвитку системою децентралізованих ініціатив суб’єктів господарської діяльності. Саме об’єднання таких ініціатив у систему — одне з першочергових завдань держави в перехідний період, сутність якого головним чином полягає в заміні переважно централізованого управління економікою системою переважно ринкових відносин. Це, у свою чергу, передбачає створення інститутів і юридичних основ соціально-економічної реконструкції, визначення конкретних сфер галузевого та регіонального протекціонізму, сприяння зростанню кваліфікації кадрів, формування соціально-економічного контексту, в якому участь окремих громадян і громадських груп у перетвореннях диктується прагненням задовольнити інтереси не тільки власні, а й співтовариства.

На жаль, треба констатувати, що розвиток вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу навряд чи можна назвати гармонійним. Про це свідчить той факт, що згідно з даними Державного комітету статистики України (Держкомстату), загальна чисельність зайнятих у сфері науки з 1995 по 2010 р. зменшилася удвічі — з 179 799 до 89 534 осіб, а порівняно з 1990 р. — у 3,5 разу. Водночас чисельність докторів наук за той самий період збільшилася в 1,48 разу, а кандидатів наук — у 1,46 разу. Крім того, привертає увагу зміна структури фінансування дослідницького процесу (табл. 1). Ці дані характеризують вплив науково-технічної сфери на макроекономічні показники, а саме — на структуру валового внутрішнього продукту.

Таблиця 1. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт*

Рік	Частка у загальному фінансуванні науки				Частка обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП
	Фундаментальні дослідження	Прикладні дослідження	Розробки	Науково-технічні послуги	
1996	12,6	28,9	54,6	3,8	1,36
2010	22,2	16,4	51,0	10,4	0,90

*Розраховано за даними Держкомстату.

Дані, наведені в табл. 1, свідчать про різке скорочення частки обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт у валовому внутрішньому продукті України і відповідно про суттєві недоліки системи управління наукою. Крім того, навряд чи значне збільшення частки фундаментальних досліджень у загальному обсязі фінансування науки є показником спрямованості діяльності наукових інституцій на вирішення оперативних завдань економіки країни. Одночасне різке зменшення частки прикладних досліджень створює майже нездоланні перешкоди для орієнтації результатів фундаментальних досліджень на завдання практичної економіки. Доцільніше було б, навпаки, посилити сектор прикладних досліджень, що дало б змогу актуалізувати результати фундаментальної науки минулих років. Іноді кажуть, що протягом тривалого часу не затребуваний науковий результат старіє і стає “непридатним”. Та насправді всі видатні інновації є фактично освоєнням наукових досягнень 30—50-річної давності. Досить згадати, що “p-n”-перехід було запатентовано на початку 1920-х років, а напівпровідникова техніка посіла панівні позиції на ринку електроніки лише в середині 1950-х. Інший приклад — нанотехнології. Тунельний ефект Георгій Гамов відкрив наприкінці 1920-х років, але бум нанотехнологій розпочався в 1980-х, коли з’явилася можливість не тільки “бачити” елементарні частинки речовини, а й маніпулювати ними. Ці приклади свідчать про те, що справді інноваційно перспективний результат фундаментальних досліджень має дочекатися свого “зоряного часу”, який визначається ситуацією на ринку і технологічним рівнем виробництва. У цьому випадку інноваційний бізнес уже стає не таким ризикованим.

Ще одна проблема організації науково-технологічного розвитку України — це управління інноваційною діяльністю. Основним фактором, що характеризує інноваційність економіки в Україні, вважається показник інноваційної активності, який фіксується у звітності Держкомстату. Динаміку зміни цього показника наведено в табл. 2. Зменшення за останнє десятиліття частки підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, майже у півтора разу свідчить про відсутність у підприємств інтересу до інновацій як фактора конкурентоспроможності.

Таблиця 2. Інноваційна активність*

Рік	Частка підприємств, що займалися інноваціями	Частка у загальних витратах на інноваційну діяльність	
		Дослідження і розробки**	Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення***
2000	18,0	15,1	61,0
2010	13,8	12,4	62,8

* За даними Держкомстату.

** З 2007 р. сума внутрішніх та зовнішніх НДР.

*** До 2007 р. придбання машин та обладнання, пов’язане з упровадженням інновацій.

Структура основного показника інноваційної активності викликає сумнів, що доводить, до речі, й уточнення способу визначення складу та змісту елементів цього параметра (див. примітки до табл. 2), проте деякі висновки з аналізу даних табл. 2 можна зробити. Ми бачимо, що

помітно знизилася частка витрат на дослідження і розробки у загальних витратах на інноваційну діяльність, що суперечить даним про частку фінансування фундаментальних досліджень у загальному обсязі витрат на наукову і науково-технічну діяльність (див. табл. 1). Цей факт також свідчить про незацікавленість підприємств активно використовувати нові знання для підвищення власної конкурентоспроможності. Водночас частка витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення у загальному обсязі витрат на інноваційну діяльність навіть дещо зросла. Постає запитання: для чого ж використовуються нові машини, обладнання та програмне забезпечення, якщо зниження відносної частки витрат на прикладні розробки фактично блокує комерціалізацію результатів технологічно орієнтованих фундаментальних досліджень?

Відповідь на це запитання слід шукати в аналізі складу замовників інноваційної продукції. Зокрема, дані табл. 3 свідчать про те, що за останнє десятиліття істотно зросла роль іноземних інвесторів як джерел фінансування інноваційної діяльності (до 30% в 2010 р.). Зрозуміло, що закордонні інвестори не зацікавлені в комерціалізації результатів нових досліджень, та ще й не підкріплених прикладними дослідженнями, бо це дуже ризикований бізнес. Водночас відносні витрати на розробки в загальному фінансуванні науки і науково-технічної діяльності досить великі (див. табл. 1). Можна припустити, що ці розробки стосуються комерціалізації саме тих результатів наукових досліджень, які дочекалися свого “зоряного часу”. Нашим підприємствам така комерціалізація все одно не потрібна, але зарубіжні інвестори з великим задоволенням вкладають один долар, щоб отримати мільйон, у комерціалізацію результатів, які не тільки пропагуються розробниками, а й реально затребувані ринком.

Таблиця 3. Джерела фінансування інноваційної діяльності*

Рік	Частка коштів щодо загальних сум витрат, %	
	власних	іноземних інвесторів
2000	79,6	7,6
2010	59,3	30,0

*Розраховано за даними Держкомстату.

Зниження інтересу до інновацій у вітчизняних підприємств підтверджують дані табл. 4, з яких випливає, що частка підприємств, котрі впроваджують інновації, протягом останнього десятиліття помітно зменшувалася. Питоме значення інноваційної продукції, реалізованої в загальному обсязі промислової продукції, знижується ще швидшими темпами.

Цікаво, що досить помітно зростає кількість найменувань освоєних у виробництві інноваційних видів продукції. Очевидно, цей факт суперечить даним про частку реалізованої інноваційної продукції і може бути пояснений тим, що до звітів потрапляють не тільки справді інноваційні види продукції, а й “метафоричні”. Значне місце серед інноваційних видів продукції належить маловідходним та ресурсозберігальним. Аналізуючи дані табл. 4, можна дійти висновку, що кількість найменувань продукції цього виду також поступово зменшується: від 30% усіх освоєних інноваційних видів продукції в 2000 р. до 23% у

2010 р. Винятком є 2005 і 2009 рр. У 2005 р., до речі, було зафіксовано найменше значення частки підприємств, що впроваджували інновації (8,2%), при цьому маловідходні та ресурсозберігальні види становили 38% усіх інноваційних видів продукції. Цей факт можна, напевно, віднести до числа артефактів. У 2009 р. частка маловідходних та ресурсозберігальних видів дорівнювала майже 40%. Не виключено, що сплеск інтересу до маловідходної і ресурсозберігальної тематики можна пояснити кризою 2008 р., коли в майже безвихідній ситуації бізнесмени спробували використати інновації як останню соломинку в ринковій безодні кризи.

Таблиця 4. Впровадження інновацій на промислових підприємствах*

Рік	Частка підприємств, що впроваджували інновації, %	Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції**, найменувань	У т. ч. маловідходні, ресурсозберігальні
2000	14,8	6,8	1403	430
2005	8,2	6,5	1808	690
2009	10,5	4,8	1893	753
2010	11,5	3,8	2043	479

* Розраховано за даними Держкомстату.

** До 2003 р. — нових видів продукції.

Зарубіжний досвід доводить, що успіх реформування економічної системи та збереження її стабільності багато в чому залежать від правильної організації управління наукою, а ширше — від активної державної підтримки інноваційного підприємництва. Проблеми інноваційного розвитку економіки перебувають сьогодні серед найвищих пріоритетів державної політики високорозвинених у промисловому відношенні країн. Саме досягнення науки стали вихідним джерелом національних багатств, якими нині володіють ці країни.

Зі сказаного можна зробити висновок, що дієвими ліками для оздоровлення економіки України може стати добре організована науково-технологічна система держави. Це передбачає створення системи каталізаторів, які стимулюють сприйняття науково-технічних результатів виробництвом і економікою.

Однією з умов успішного інноваційного розвитку економіки є створення необхідної інфраструктури, що дає змогу сформувати потребу в нововведенні та забезпечує виникнення відповідного ринку пропозицій. Об'єктивно ринок інноваційних пропозицій завжди більш насичений, ніж ринок попиту. Відомо, що зовсім мале число нових ідей успішно реалізується через інновації. Потрібно переробити, осмислити, змодельовати й експериментально перевірити величезну кількість ідей і тверджень, аби хоча б одна ідея чи одне твердження виявилися, з одного боку, плідними, а з іншого — такими, що реалізовуватимуться.

Проте не можна сказати, що у співтоваристві промислово розвинених країн склалася абсолютно безхмарна ситуація у сфері формування і

реалізації інноваційної політики. Головна їхня перевага — це бажання і спроможність об'єктивно розібратися з проблемами, що виникають, і розробити конкретні заходи для подолання виявлених перепон.

У березні 2000 р. в Лісабоні Європейська Рада визначила для Європейського Союзу стратегію на наступне десятиліття щодо створення найдинамічнішої у світі економіки, яка базується на знаннях, здатна до постійного зростання і забезпечує найбільшу кількість кращих робочих місць, а також тісне соціальне об'єднання. Одним з головних завдань цієї стратегії стало досягнення до 2010 р. обсягу фінансування науки і науково-технічної діяльності у розмірі 3% від сукупного (по ЄС) ВВП, проте його не було виконано. Судячи з даних табл. 5, фінансування в ЄС до кінця запланованого періоду залишилося майже на колишньому рівні, підвищившись усього лише в 1,03 разу. Така сама ситуація з фінансуванням досліджень і розробок у США — воно збільшилось тільки в 1,01 разу, однак його абсолютний рівень незрівнянно вищий, і методи збереження світового лідерства в науково-технічній сфері у США дещо інші, ніж нарощування прямого фінансування.

Таблиця 5. Фінансування досліджень і розробок у деяких країнах, % від ВВП*

Рік	Країни				
	Японія	Південна Корея	США	ЄС-27	Китай
2000	3,04	2,39	2,73	1,85	0,90
2009	3,44	3,22	2,76	1,90	1,52

* Джерело: *Janssen L. Innovation Union and Common Strategic Framework // Workshop “Innovation in the Wider Black Sea Region: Policies and Structures”, 16 June 2011, Athens.*

Такий нищівний факт нездатності Європи досягти запланованих цілей примушує замислитися, що ж є справжньою причиною неспроможності України вийти на рівень законодавчо затверджених обсягів фінансування науки — недбалість фінансових менеджерів вищого рівня або все-таки певні об'єктивні обставини. Серед причин, які перешкодили членам ЄС підвищити рівень фінансування науки до 3% від ВВП, на думку самих європейців, є досить прозаїчні. По-перше, це несприятливі рамкові умови (погана доступність фінансування, дороге патентування, непередбачувана фрагментація ринку, застарілі правила та процедури, повільна нормотворча діяльність, неефективне використання державних закупівель науково-технічної продукції для стратегічних цілей), а по-друге, неузгодженість зусиль і дублювання витрат. Водночас досягнення рівня фінансування науки і науково-технічної діяльності у розмірі 3% від сукупного ВВП, на думку експертів, дасть змогу створити до 2020 р. 3,7 млн нових робочих місць. Для вирішення цих завдань буде потрібен ще мільйон дослідників [1]. Але не факт, що зазначені робочі місця посилюватимуть виробничий потенціал саме Європи. У своєму інтерв'ю Енді Гроув (один із засновників фірми Intel) стверджував, що активна інноваційна діяльність американців справді сприяла появі величезної кількості нових робочих

мість на підприємствах електронної промисловості, але переважно у Південно-Східній Азії. А в Силіконовій долині — Мецці фахівців з інформаційних технологій — рівень безробіття у півтора рази вищий, ніж у середньому по США [2].

Саме з недостатнім обсягом фінансування науково-технічної діяльності в Європі пов'язують брак коштів, потрібних для діяльності інноваційних компаній, що тягне за собою повільне перетворення малих і середніх компаній на великі технологічні підприємства. Додатковою причиною такої ситуації є ринкові бар'єри для виходу на ринок інноваційних компаній, які швидко зростають. І нарешті, як з'ясувалося, європейські інноваційні проекти не враховують розвитку галузевих ринків.

Для подолання цих негативних ефектів Європейська Комісія запропонувала: розробити нові фінансові інструменти для Європейського інвестиційного банку; створити транскордонні венчурні фонди; упорядкувати партнерські стосунки між малими і середніми підприємствами, з одного боку, й інвесторами — з іншого; забезпечити державну підтримку всіх видів інновацій. Очевидно, що перераховані заходи погано застосовні до структурних та інституціональних реалій української економіки. Водночас наявна політика інтеграції з Європейським Союзом у сфері інноваційного розвитку заснована на адаптації досвіду ЄС, що в самому ЄС зарекомендував себе, як бачимо, не з кращого боку.

Єдиний вихід із ситуації, що склалася, — визначити й усвідомити основні соціально-економічні проблеми нашої держави — не миттєві, а базові, потім спроектувати використання вітчизняного науково-технічного й інноваційного потенціалу для їх подолання та докласти усіх зусиль для реального включення інтелектуального потенціалу нації в розв'язання соціально-економічних проблем — як у найближчій, так і у віддаленій перспективі. Здавалося б, сьогодні є принаймні два прийнятих на найвищому рівні документи, спрямовані на реалізацію саме такого підходу, — Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р. № 389, а також Програма економічних реформ на 2010—2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”, розроблена Комітетом з економічних реформ при Президентові України.

Позитивно, що проблеми розвитку науково-технічної та інноваційної сфери у Програмі економічних реформ розглядаються у розділі “Поліпшення бізнес-клімату і залучення інвестицій”. Цим визнається, що науково-технічна та інноваційна сфера безпосередньо впливає (чи має безпосередньо впливати) на розвиток економіки країни. Також нові мотиви відчуються у Програмі розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні. Зокрема, завданнями цієї Програми проголошено створення сприятливих умов для залучення інвестицій з метою забезпечення розвитку базових галузей економіки та інноваційної інфраструктури, підвищення ефективності механізму надання державної підтримки, збільшення обсягу інвестицій, кредитування економіки, державних капітальних вкладень та забезпечення їх концентрації на модернізації виробництва, впровадження високих технологій. Наголос саме на створенні умов можна зрозуміти як намагання докласти зусиль

для комплексної зміни і структури економіки, і сприйняття суспільством інноваційного шляху соціально-економічного розвитку держави. Важливо, що залучення інвестицій передбачається з метою розвитку не тільки базових галузей економіки, а й інноваційної інфраструктури. Справді, створення інноваційної інфраструктури суттєво сприятиме саморозвитку економіки країни.

Водночас слід констатувати, що для реального включення інноваційного фактора у механізм перетворень і модернізації економіки необхідно глибше зрозуміти сутність інновацій. Поки що інновації керівництвом держави сприймає як додатковий інструмент розвитку виробництва, фактично вважаючи головними факторами виробництва, як і в часи Адама Сміта, лише землю, працю та капітал, а четвертий фактор — підприємництво — притаманним переважно малим та середнім формам виробництва. Проте маржиналісти, котрі ввели підприємництво до складу головних факторів виробництва, розуміли, що воно є оптимізацією спільного використання перших трьох факторів виробництва, а це не що інше, як інноваційна діяльність [3], тобто інновації й підприємництво є по суті синонімами.

Виходячи з цієї тези, при реалізації настанов головних державних документів, які визначають напрями інноваційного розвитку вітчизняної економіки, слід змінити деякі концептуальні погляди на інновації.

Досі інноваційні менеджери будь-якого рівня розуміють інновації як щось єдине, нероздільне, соціально й технологічно аморфне. Однак теорія і практика інноваційного розвитку економіки переконливо свідчать про те, що в тій або іншій ситуації, для того чи іншого соціального середовища різні інновації неоднаково сприймаються як соціумом, так і сферою виробництва. Основи інноваційної політики держави у кожному окремому випадку формуються саме виходячи із загальних цілей соціально-економічного розвитку. І перш ніж ухвалювати рішення про підтримку, стимулювання, розповсюдження інновацій, треба визначитися, яких соціально-економічних і технологічних критеріїв ми прагнемо досягти і яке місце серед факторів виробництва, на нашу думку, належатиме при цьому інноваціям.

Усі інновації схожі одна на одну тільки зовні — своєю спрямованістю на підвищення продуктивності праці, зниження витрат та усунення перешкод для розвитку (економічного, технологічного, соціального). Однак інновації можуть дуже сильно відрізнятися просторовим ареалом поширення й інтервалом часу, протягом якого відчувається їхній вплив.

Є інновації, що не приводять до драматичних наслідків, їхні результати локалізуються найчастіше на виробничій ділянці, у цеху, рідше охоплюють підприємство в цілому. Інтервал часу, протягом якого відчувається їхній вплив, — переважно один-два роки. Хоча в тому просторовому ареалі й на тому часовому проміжку, де і коли вони здійснюють вплив, ці інновації можуть мати істотне значення для зростання продуктивності праці.

Межі впливу іншої групи інновацій ширші. Локалізація результатів таких інновацій — підприємства певної галузі або навіть кількох споріднених галузей. Інтервал часу, протягом якого відчувається їхній

вплив — кілька років. Ці інновації називають радикальними, а їхні результати можуть спричиняти помітні зміни не тільки в мікро-, а й у макроекономіці.

Крім радикальних є ще найрадикальніші інновації, які сприяють настільки глибоким змінам у технологіях, що істотних трансформацій можуть зазнавати відразу кілька галузей економіки. Більше того, ці інновації здатні стимулювати появу абсолютно нових секторів як виробництва, так і споживання. Відповідні зміни зазвичай ґрунтуються на безпосередньому використанні принципових результатів наукових досліджень минулих років, а також супроводжуються організаційними та управлінськими інноваціями. Інтервал часу, протягом якого відчувається їхній вплив — не менше десяти років, а просторовий ареал, як правило, не має кордонів.

І нарешті, є інновації, що фактично стають стрижнем технологічних укладів, тобто часова зона їхнього впливу — кондратьєвський цикл, а просторово вони охоплюють планетарну економіку в цілому. Доведено, що нові технологічні уклади встановлюють домінуючу соціально-економічного розвитку після структурних криз, викликають глибокі соціальні та інституціональні зміни, перебудову всіх галузей економіки [4]. Такі зміни зазвичай незворотні та є підсумком тривалих пошуків у відповідь на наближення до межі економічного зростання.

Практичний, оперативний інтерес для інноваційних перетворень економіки на національному рівні мають передусім радикальні інновації, потреба в яких з'являється тоді, коли виникають сумніви в ефективності звичних прийомів праці та найпоширеніших інструментів ринкової конкуренції виробників товарів і послуг. Очевидно, що такі інновації порушують структуру галузевих ринків, і це викликає опір основних ринкових гравців. Саме тому радикальні інновації мають спиратися на підтримку держави. Для цього насамперед потрібне спеціальне законодавство, яке й визначає, чому ті економічні агенти, що працюють в режимі радикальних інновацій, повинні почуватися більш захищеними від впливу ринкових хвиль, аніж ті, котрі ігнорують такі інновації.

Законодавство зазвичай — лише формальна основа суб'єктно-об'єктних відносин економічних агентів. Є ще й чинник внутрішньої налаштованості на участь в інноваціях та їх підтримку. І тут інноваційна культура може мати більше значення, ніж інноваційне законодавство. Проте без формальної основи, тобто без законодавства, інноваційна культура теж мало чого варта. Тому для того, щоб правильно розставити акценти в національному інноваційному законодавстві, важливо зрозуміти сутність впливу радикальних інновацій на соціально-економічний розвиток конкретної держави.

І тут слід намагатися уникати “модних” підходів, що базуються, як правило, на вражаючих прикладах, але не враховують глибинних причин поведінки засновника моди. До таких підходів сьогодні належать, наприклад, венчурне фінансування, кластеризація економіки, технопарки і технополіси. При цьому часто не зважають на те, що певний “модний” підхід уже не є популярним у його засновників. Прикладом цього може бути венчурне фінансування. Якщо подивитися на динаміку використання цього підходу його апологетами — США і ЄС, то

ми побачимо, що у 2000 р. частка венчурного фінансування становила у США 1,01% ВВП, в ЄС — 0,22% ВВП, а вже у 2009 р. спостерігалося значне її скорочення до 0,13% ВВП у США та 0,09% ВВП в ЄС [5]. Ці дані свідчать, по-перше, про неоднакові можливості залучати венчурний капітал навіть у найбільш розвинених країн світу, а по-друге, про суттєве зниження чи інтересу, чи можливостей доступу до венчурного фінансування у цих країнах. Це є переконливим доказом того, що Україна навряд чи зможе використовувати венчурне фінансування в класичному вигляді в найближче десятиліття. А через десять років за такої динаміки його застосування розвиненими країнами венчурне фінансування може взагалі зійти нанівець. Справді, як доводить світова практика, для фінансування інноваційного розвитку потрібні привабливі для бізнесу механізми вкладання коштів у високоризикові проекти. Але тут слід шукати підходи, які можуть бути реалізовані саме в Україні, та вміти ці підходи вдосконалювати і розвивати залежно від змін в економіці.

Варто ще раз наголосити, що наявність інноваційного потенціалу не має безпосереднього зв'язку із впливом інновацій на рівень ринкової конкуренції та на економічне зростання. Наприклад, дослідження, проведені на початку минулого десятиліття компанією VKG Profit Technology, показують, що на більшості російських промислових підприємств 85—90% щойно освоєних продуктів не мали бажаного обсягу збуту [3]. Тому доводиться визнати, що мати великий потенціал виробництва інновацій не достатньо, а потрібен ще й значний потенціал споживання нової техніки і технології, який можна виявити завдяки застосуванню систематизованих і впорядкованих маркетингових процедур із вибору і поставлення на виробництво нової продукції. Саме тоді інновації перетворюються на дієвий чинник, що стимулює конкуренцію, але рівень такої конкуренції залежатиме, знову ж таки, від того, наскільки вдало вибрано механізми організації трансферу технологій.

Підводячи підсумок сказаного вище, слід констатувати, що інновації є двосічним інструментом інноваційного розвитку економіки. Для того, щоб успішно користуватися цим інструментом, треба не тільки захоплюватися новими досягненнями у сфері технологій і з нетерпінням чекати нових проривних нововведень, а й пам'ятати про зворотний бік медалі, якою нагороджують найуспішніші країни. Варто пам'ятати, що інновації по суті є руйнівниками галузевих ринків. Це добре розуміють основні гравці цих ринків і намагаються не допустити на ринок проривні інновації, вкладаючи величезні кошти в розроблення так званих підтримувальних інновацій. Слід враховувати, що інноваційне законодавство не може бути відокремленим від інших розділів економічного й соціального законодавства, і при цьому закони прямої дії мають стосуватися інновацій з цілком певними часом і ареалом впливу на економіку. Доводиться визнати, що національне інноваційне законодавство поки що не здатне регулювати появу і поширення інновацій, які стимулюють виникнення нових технологічних систем. У зв'язку з цим необхідно приділяти значну увагу гармонізації національного законодавства у сфері технологічного розвитку.

І, нарешті, потрібно позбутися ілюзії, що інноваційний розвиток залежить від кількості інноваційних структур з такими гучними на-

звами, як “технопарки”, “технополіси”, “бізнес-інкубатори”, “наукові парки” тощо. Промислово розвинені країни стали технологічними лідерами не тому, що набудували в себе технопарків та бізнес-інкубаторів, а тому, що змогли вирішити свої соціально-економічні проблеми, орієнтуючись на використання інноваційного підприємництва в найбільш прийнятній саме для них інституційній формі, і лише потім дали цим структурам популярні сьогодні назви. Тому подолання Україною сучасних економічних труднощів залежить передусім від її здатності правильно визначити джерела цих проблем і зрозуміти, як правильно використовувати землю, працю й капітал для нейтралізації негативної сили, випромінюваної зазначеними джерелами. Інституційна ж форма такого інноваційного підприємництва має бути пристосована до досвіду і традицій кожної країни, а які назви отримують після цього такі інституції — не так уже й важливо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Zagaté P.* The cost of a non-innovative Europe [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ec.europa.eu/research/social-sciences/policy-briefs-research-achievements_en.html>.
2. *Гроув Э.* Перестаньте смазывать гильотину! [Электронный ресурс] / Э. Гроув. — Режим доступа : <<http://slon.ru/articles/420240/>>.
3. *Современные экономические теории Запада* / под общ. ред. А.Н. Марковой. — М. : Финстатинформ, 1996. — 93 с.
4. *Глазьев С.Ю.* Стратегия опережающего развития России в условиях глобального кризиса / С.Ю. Глазьев. — М. : Экономика, 2010. — 255 с.
5. *Presentation of J.M. Barroso to the European Council, 4 February 2011.*
6. *Кудинов А.* Реформирование промышленных предприятий. Результаты и перспективы [Электронный ресурс] / А. Кудинов // ВКГ. — 29 декабря 2003 г. — Режим доступа: <<http://stra.teg.ru/lenta/innovation/1272>>.

В.П. Соловьев. *О месте инноваций в экономической системе современной Украины.*

Рассматриваются состояние и проблемы развития отечественной научно-технологической и инновационной сферы. Приведенные данные свидетельствуют о резком сокращении удельного веса научных и научно-технических работ в валовом внутреннем продукте, существенных недостатках в системе управления наукой. Отмечается, что преодоление Украиной экономических трудностей зависит от ее способности нейтрализовать негативные аспекты инновационных сдвигов и приспособить институциональные формы инновационного предпринимательства к своему историческому опыту и традициям.

V.P. Solovjov. *On the role of innovations for modern economy in Ukraine.*

Problems of domestic scientific and technological development are specified. Referred data show drastic reducing of scientific and technological activities within general domestic product, faults of science management. Overcoming of economic difficulties depends on abilities of Ukraine to neutralize negative influence of innovation shifts and to adapt institutional forms of innovation entrepreneurship to historical experience and traditions.